

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava 2014. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud. Za sve dodatne informacije pročitajte ceo tekst obaveštenja o autorskom pravu na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe Cour européenne des droits de l'homme, 2014. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

VELIKO VEĆE

PREDMET KIPAR PROTIV TURSKE

(Predstavka br. 25781/94)

PRESUDA
(Pravično zadovoljenje)

STRAZBUR

12. maj 2014.

Ova presuda je pravosnažna, ali može podlegati redaktorskim izmenama.

U predmetu Kipar protiv Turske,

Evropski sud za ljudska prava, zasedajući u Velikom veću u sastavu:

Josep Casadevall, *predsednik*,
Françoise Tulkens,
Guido Raimondi,
Nina Vajić,
Mark Villiger,
Corneliu Bîrsan,
Boštjan M. Zupančič,
Alvina Gyulumyan,
David Thór Björgvinsson,
George Nicolaou,
András Sajó,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Ledi Bianku,
Ann Power-Forde,
Işıl Karakaş,
Nebojša Vučinić,
Paulo Pinto de Albuquerque, *sudije*,

i Michael O'Boyle, *zamenik sekretara*,

Posle većanja iza zatvorenih vrata 14. marta 2012, 10. aprila 2013, 27. juna 2013. i 12. marta 2014,

Izriče sledeću presudu, koja je doneta poslednjeg navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Ovaj predmet su pred Evropski sud izneli, saglasno odredbama koje su važile pre stupanja na snagu Protokola br. 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) Vlada Republike Kipra (u daljem tekstu: vlada podnosilac predstavke) 30. avgusta 1999. i Evropska komisija za ljudska prava 11. septembra 1999. (član 5. stav 4. Protokola br. 11. i nekadašnji članovi 47. i 48. Konvencije).

2. Tokom postupka o suštini spora, 27. oktobra 1999, predsednik Evropskog suda sastao se sa zastupnikom vlade koja je podnosilac predstavke i zastupnikom Vlade Republike Turske (u daljem tekstu: tužena vlada) u nastojanju da razmotri neka prethodna procesna pitanja u ovom predmetu. Agenti su prihvatili da će, ako Evropski sud utvrdi da je došlo do povrede prava po Konvenciji, biti potreban zaseban postupak za rešavanje zahteva za pravično zadovoljenje po članu 41. Konvencije.

3. U pismu upućenom 29. novembra 1999. Evropski sud je obema strankama dao sledeća uputstva:

„Vlada podnosilac predstavke nije dužna da u ovoj fazi postupka podnese bilo kakav zahtev za pravično zadovoljenje po osnovu člana 41. Konvencije. Dalji postupak u vezi s tim pitanjem biće organizovan zavisno od zaključaka Evropskog suda o suštini pritužbi.”

4. U presudi izrečenoj 10. maja 2001. („osnovna presuda”), Evropski sud (u Velikom veću) ustanovio je da je Turska izvršila mnogostruke povrede Konvencije, što je bila posledica turskih vojnih operacija na severnom Kipru preduzetih u julu i avgustu 1974. godine, kontinuirane podele teritorije Kipra i aktivnosti „Turske Republike Severni Kipar” (u daljem tekstu: TRSK) (*Kipar protiv Turske* [GC], br. 25781/94, ECHR 2001-IV). Kada je reč o pravičnom zadovoljenju, Evropski sud je jednoglasno stao na stanovište da pitanje moguće primene člana 41. Konvencije još nije zrelo za odlučivanje i odložio je razmatranje tog pitanja.

5. Predmet koji se odnosi na izvršenje osnovne presude u postupku je pred Komitetom ministara Saveta Evrope.

6. Vlada podnosilac predstavke je 31. avgusta 2007. obavestila Evropski sud o tome da namerava da podnese „predstavku Velikom veću sa zahtevom da obnovi razmatranje moguće primene člana 41. Konvencije”. Vlada podnosilac predstavke je 11. marta 2010. dostavila Sudu svoje zahteve za pravično zadovoljenje u vezi s nestalim licima u odnosu na koja je Sud utvrdio da su bili prekršeni članovi 2, 3. i 5. Konvencije (vidi Poglavlje II, tačke 2, 4. i 7. izreke osnovne presude i odgovarajuće stavove na koje se u njima poziva). Vlada podnosilac predstavke je saopštila da ostaje rezervisano pitanje pravičnog zadovoljenja u odnosu na preostala kršenja odredaba Konvencije, posebno ono koje se odnosi na kuće i imovinu kiparskih Grka, kao i da je moguće da se ona kasnije vrati tom pitanju. I vlada podnosilac predstavke i tužena vlada posle toga su dostavile svoje komentare.

7. Predsednik Evropskog suda je 7. aprila 2011. utvrdio sastav Velikog veća radi donošenja odluke o primeni člana 41. Konvencije, izvlačenjem žreba (pravila 24. i 75. stav 2. Poslovnika Suda). Predsednik Evropskog suda je potom žrebom popunio sastav (Pravilo 24. stav 2. tačka e Poslovnika Suda).

8. Vlada podnosilac predstavke je 25. novembra 2011. uputila Evropskom sudu zahtev pod naslovom „Predstavka za pravično zadovoljenje (član 41) u ime Republike Kipar”, ciljajući na izvršenje osnovne presude koje je u postupku pred Komitetom ministara Saveta Evrope i zahtevajući da Evropski sud preduzme određene korake radi pospešivanja izvršenja osnovne presude.

9. Pismom upućenim 21. marta 2012, posle rasprave vođene 14. marta 2012, Evropski sud je pozvao vladu podnosioca predstavke da odgovori na neka dodatna pitanja i da dostavi konačnu verziju svojih zahteva za pravično zadovoljenje. U odgovoru upućenom 18. juna 2012, vlada podnosilac predstavke je izmenila i dopunila svoje prvobitne zahteve

saglasno članu 41. Konvencije u vezi s nestalim licima i istakla je nove zahteve za pravično zadovoljenje u odnosu na kršenja ljudskih prava (preciznije rečeno, u odnosu na članove 3, 8, 9, 10. i 13. Konvencije, kao i u odnosu na član 2. Protokola br. 1) kiparskih Grka nastanjenih na poluostrvu Karpas, koji su se našli u enklavi (vidi poglavlje IV, tačke 4, 6, 11, 12, 15. i 19. dispozitiva osnovne presude i odgovarajuće stavove na koje se u njima poziva). Tužena vlada je 26. oktobra 2012. iznela svoje komentare u vezi s tim odštetnim zahtevima.

PRAVO

10. Član 41. Konvencije glasi:

„Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili Protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.”

11. Relevantni delovi člana 46. Konvencije glase kako sledi:

„1. Visoke strane ugovornice preuzimaju obavezu da se povinuju pravosnažnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke.

2. Pravosudna presuda Suda dostavlja se Komitetu ministara, koji nadgleda njeno izvršenje.”

12. Pravilo 60. Poslovnika Suda glasi kako sledi:

„1. Podnosilac predstavke koji želi, u slučaju da Sud utvrdi povredu njegovih prava zaštićenih Konvencijom, da ostvari naknadu štete po osnovu člana 41. Konvencije, mora s tim u vezi podneti odgovarajući zahtev.

2. Podnosilac predstavke mora u roku koji mu je određen za dostavljanje komentara o suštini spora, osim ukoliko predsednik veća ne odluči drugačije, da precizira sve zahteve i dostavi sva pismena kojima te zahteve potkrepljuje.

3. Ako podnosilac predstavke ne ispuni zahteve iz prethodnih stavova, veće može u celini ili delimično da odbije njegove odštetne zahteve.

4. Odštetni zahtevi podnosioca predstavke prosleđuju se tuženoj državi na komentar.”

I. ZAHTEVI ZA PRAVIČNO ZADOVOLJENJE KOJE JE PODNELA VLADA PODNOSILAC PREDSTAVKE

A. Prihvatljivost

1. Da li su zahtevi vlade koja je podnosilac predstavke za pravično zadovoljenje zastareli

a. Podnesci stranaka

i. Kiparska vlada

13. Kiparska vlada priznaje da su njeni zahtevi za pravično zadovoljenje podneti tek 11. marta 2010, tj. gotovo devet godina pošto je izrečena osnovna presuda. Međutim, kiparska vlada smatra da je njena neaktivnost između 2001. i 2010. bila potpuno opravdana. Prvo, u presudi o suštini spora, Evropski sud je odložio *sine die* rešenje o pitanju moguće primene člana 41. Konvencije, ostavljajući na taj način to pitanje otvorenim. I pre nego što je izrečena presuda i posle toga vlada podnosilac predstavke samo je čekala dalja uputstva Evropskog suda, koji je trebalo da utvrdi dalju proceduru saglasno vlastitim pravilima. Drugo, pošto je izrečena osnovna presuda, Kipar se *bona fide* nadao da će ona biti propisno izvršena kroz uobičajeni mehanizam delovanja Komiteta ministara Saveta Evrope. Tek posle nekoliko godina, kada je postalo očigledno da Turska nije voljna da reši to pitanje političkim sredstvima (tj. donošenjem opštih i posebnih mera), kiparska vlada je shvatila da nema nikakvu drugu mogućnost nego da se još jednom obrati Sudu da bi obezbedila propisno izvršenje presude kroz pravično zadovoljenje. Slepa ulica u koju se zapalo proistekla je pre svega iz različitih tumačenja odluke u predmetu *Demopoulos and Others v. Turkey* (dec. [GC], nos. 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04 i 21819/04, ECHR 2010); za razliku od turske vlade, kiparska vlada nije smatrala da se stvari mogu tumačiti u tom smislu da se zaključi kako je Turska ispunila svoje obaveze da bi se povinovala osnovnoj presudi. Sem toga, iz svih relevantnih zaključaka Komiteta ministara sledilo je da istražne mere koje je presuda nalagala nisu bile preduzete.

14. Svesna da postoji izvestan broj pojedinačnih predstavki koje se preklapaju s međudržavnim sporom, a sve se nalaze pred Evropskim sudom, vlada podnosilac predstavke smatrala je da prioritet treba dati tim pojedinačnim predstavkama. Međutim, u svetlosti „na novi način preformulisanih rokova” u predmetu *Varnava and Others v. Turkey* ([GC], nos. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 i 16073/90, ECHR 2009), vlada podnosilac predstavke je morala da iznese ovaj zahtev kako ne bi izgubila pravo shodno članu 41.

15. Kada je reč o tome da li faktor vremena sprečava Evropski sud da ispita zahteve za pravično zadovoljenje, vlada podnosilac predstavke smatra

da postoji šest relevantnih načela međunarodnog prava koja se mogu na sledeći način pobrojati: ekstinktivno (pravo) zastarevanje, odricanje i prećutno mirenje sa situacijom, prekluzija (gubitak prava zbog isteka roka), *res judicata*, dužnost da se održi *status quo* i dobra vera. Nijednim od tih načela ne može se opravdati odbacivanje predmeta na osnovu faktora vremena. Osnovni argumenti na koje se poziva vlada koja je podnosilac predstavke po svih šest gore pomenutih načela bili su sledeći. Prvo, u osnovnoj presudi, Evropski sud je jasno saopštio da je pitanje samo odloženo – što znači da je ono izričito ostavljeno otvorenim, bez ikakvog oročenja, na neodređeno vreme. Sem toga, odricanje od prava mora biti jasno i nedvosmisleno, neopozivo; ono se ne može tek pretpostaviti. Kipar nije ni izričito, ni implicitno to saopštio, niti se ponašao na način koji bi pokazao da se on odrekao svog prava na potraživanje pravičnog zadovoljenja. Naprotiv, Kipar je 2007. godine pred Evropskim sudom izričito naglasio da se poziva na to svoje pravo i niko to nije osporio. Pre će biti da je Turska ta koja danas nema pravo da se pozove na prekluziju, kad to nije učinila 2007.

16. Po oceni kiparske vlade, podnosioca predstavke, nema nijednog dokaza da je protok vremena doveo tursku državu u nepovoljan položaj, jer se činjenice nisu promenile; one su u osnovi iste kakve su bile i 2001. godine. Štaviše, Turska nije mogla razumno da očekuje da druga strana tek tako odustane od zahteva za pravično zadovoljenje i da više ne polaže na to pravo. Konačno, 2001. godine Evropski sud je odlučio da stranke treba da sačekaju konačnu odluku o pitanju pravičnog zadovoljenja, a načelo dobre volje ih je obavezivalo da postojeću situaciju održavaju što je duže moguće kako se ničim ne bi prejudicirala konačna odluka. Bilo bi podrivanje načela delotvornosti ako bi se Turskoj dozvolilo da, time što se nije povinovala presudi, osujeti donošenje te konačne odluke.

17. Kiparska vlada podnosilac predstavke se takođe pozvala na legitimna očekivanja individualnih žrtava. Ona je pritom navela član 55. Konvencije, kojim su se visoke strane ugovornice saglasile da [se] „neće koristiti, izuzev ako postoji poseban sporazum, postojećim međusobnim ugovorima, konvencijama ili deklaracijama kako bi se neki spor koji proizlazi iz tumačenja ili primene ove konvencije, predstavkom koju su podnele, rešava[o] nekim drugim načinom, a ne onima koji su predviđeni ovom konvencijom.” Bilo bi protivno načelu legitimnih očekivanja ako bi se uskratio odgovarajući pravni lek u slučajevima spora između dveju država, od kojih su se obe izričito saglasile da prenesu nadležnost Evropskom sudu i da isključe neki drugi način rešavanja spora.

i. Turska vlada

18. Tužena vlada smatra da su zahtevi za pravično zadovoljenje koje je ispostavila vlada podnosilac predstavke zakasneli. Od 2001. do 2010.

godine, ako se izuzme pismo poslato Evropskom sudu u avgustu 2007, nije se događalo ništa ili gotovo ništa. Čak i ako se pretpostavi da se član 41. Konvencije primenjuje na međudržavne predmete, i dalje je vlada podnosilac predstavke vezana zahtevom za ispoljavanje najnužnije pažnje u poštovanju rokova saglasno Pravilu 60. Poslovnika Suda, koji nalaže da ne sme biti nepotrebnog kašnjenja u podnošenju zahteva za pravično zadovoljenje saglasno članu 41. Konvencije. U ovom slučaju, vlada podnosilac predstavke izazvala je takvo neprihvatljivo kašnjenje.

19. Turska vlada podseća da kiparska vlada nije podnela nijedan zahtev za pravično zadovoljenje tokom postupka koji je vođen o suštini predmeta. U pismenim podnescima dostavljenim 22. novembra 1994, vlada podnosilac predstavke nije zatražila pravično zadovoljenje, već je umesto toga saopštila da je međudržavna predstavka dostavljena „ne dovodeći u pitanje pojedinačne predstavke protiv Turske podnete po članu 25. [sada član 34] Konvencije koje su već podnete ili će biti podnete. To znači da je Kipar zaista odabrao da pruži prednost nadzornoj funkciji Komiteta ministara i da se ne obrati Evropskom sudu podnoseći mu zahtev za pravično zadovoljenje. To je u tom trenutku bio izbor za koji se ta vlada opredelila, ali je mogla da napravi i drugačiji izbor: u suštini, članovi 41. i 46. Konvencije imaju različitu svrhu i ništa nije sprečavalo kiparsku vladu da blagovremeno iznese zahteve za pravično zadovoljenje u isto vreme kada je vođen nadzorni postupak pred Komitetom ministara. U svakom slučaju, vlada podnosilac predstavke bila je ta koja je trebalo da pokrene ceo proces ubrzo po izricanju osnovne presude, a ne da od Evropskog suda očekuje da sam pokrene i uredi taj proces. Pošto to nije učinila, vlada podnosilac predstavke nije uradila sve što je razumno mogla da učini da bi održala svoj zahtev i istrajala u njemu, pa se njeno ponašanje mora tumačiti kao implicitno odustajanje od zahteva za pravično zadovoljenje u ovom predmetu.

20. Tužena vlada je takođe ukazala na činjenicu da su zahtevi za pravično zadovoljenje upućeni Evropskom sudu tek pošto je Veliko veće izreklo presudu u predmetu *Varnava and Others v. Turkey*, gore navedenu, koja se odnosila na čitav niz pojedinačnih predavki podnetih po članu 34, a iznosi koje je u početku kiparska vlada tražila bili su po 12.000 evra (EUR) u svakom pojedinačnom predmetu, što je tačno onaj iznos koji je dosuđen svakom pojedinačnom podnosiocu u predmetu *Varnava and Others*. To znači da je presuda Evropskog suda u predmetu *Varnava and Others*, koja je ograničila izgleda za uspeh pojedinačnih podnosilaca predstavke, poslužila kao „zvono za uzbunu” koje je prenelo vladu koja je podnosilac predstavke i podstakla je da se vrati predmetu i obrati Evropskom sudu. Međutim, po oceni turske vlade, i načelo dobre vere i poštovanje pravila *res judicata* trebalo bi da onemogući kiparskoj vladi da sada vrati u život ovo pitanje; svaki zahtev za pravično zadovoljenje treba

podneti u sklopu takvih pojedinačnih predstavki (kao što je *Varnava and Others*), a ne u sklopu ovog međudržavnog spora.

21. Po oceni turske vlade, primena člana 41. ne bi bila opravdana, budući da se Komitet Ujedinjenih nacija za nestala lica znatno razvio u periodu koji je protekao od izricanja osnovne presude. Suprotno tvrdnjama kiparske vlade, postignut je značajan napredak u lociranju i identifikovanju posmrtnih ostataka žrtava – a to je Evropski sud izričito priznao (vidi *Charalambous and Others v. Turkey* [dec.], no. 46744/07 *et al.*, 3. april 2012). S tih razloga, pitanje „nestalih lica” postepeno postaje pitanje „preminulih lica” i, saglasno presudi Evropskog suda u predmetu *Brecknell v. the United Kingdom* (no. 32457/04, 27. novembar 2007), to stvara suštinski nove procesne obaveze s novim rokovima. Tako, s jedne strane, nadzorni postupak pred Komitetom ministara ostaje delotvoran i, s druge strane, srodnici nestalih lica sada treba da čekaju na oživljavanje procesne obaveze saglasno pravilu *Brecknell* da bi zaštitili svoje zakonite interese.

22. Turska vlada insistira na tome da konkretne vremenske odredbe Konvencije (onako kako je to tumačeno u predmetu *Varnava and Others*) treba da imaju prednost nad opštim načelima međunarodnog prava. Preciznije rečeno, nije moguće izneti u međudržavnoj predstavi zahteve za pravično zadovoljenje koji bi, da su izneti u pojedinačnoj predstavi po članu 34. bili zastareli usled prekoračenja roka. Turskoj bi bila naneta ogromna šteta ako bi pojedinačne predstavke koje su zastarele mogle biti vraćene u život predstavkom za pravično zadovoljenje podnetom gotovo devet godina pošto je izrečena presuda o suštini spora.

b. Ocena Evropskog suda

23. Evropski sud ponovo naglašava da se odredbe Konvencije ne mogu tumačiti i primenjivati u vakuumu. Uprkos specifičnom karakteru koji ima kao instrument za zaštitu ljudskih prava, Konvencija je međunarodni ugovor koji treba tumačiti u skladu s relevantnim normama i načelima međunarodnog javnog prava i, pre svega, u svetlosti Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora od 23. maja 1969. (u daljem tekstu: Bečka konvencija). U suštini, Evropski sud nikada nije smatrao da odredbe Konvencije predstavljaju isključivi referentni okvir za tumačenje prava i sloboda koja su u njoj zajemčena. Naprotiv, on mora uzeti u obzir i svako relevantno pravilo i načelo međunarodnog prava koje je primenljivo u odnosima između visokih strana ugovornica (vidi, između mnogih drugih pravnih izvora, *Loizidou v. Turkey*, 18. decembar 1996, stav 43, *Reports* 1996-VI; *Al-Adsani v. the United Kingdom* [GC], no. 35763/97, stav 55, ECHR 2001-XI; *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland* [GC], no. 45036/98, stav 150, ECHR 2005-VI; *Demir and Baykara v. Turkey* [GC], no. 34503/97, stav 67, ECHR 2008, i član 31. stav 3c Bečke konvencije).

24. Evropski sud je svestan da opšte međunarodno pravo, u načelu, priznaje obavezu vlade koja je podnosilac predstavke u međudržavnom sporu da postupa bez nepotrebnog odlaganja da bi se podržala pravna sigurnost i da ne bi bila naneta nesrazmerna šteta legitimnim (zakonitim) interesima tužene države. Tako je, u predmetu *Certain Phosphate Lands in Nauru (Nauru v. Australia, Preliminary Objections, 1992 ICJ Rep. 240)*, Međunarodni sud pravde zaključio kako sledi:

„32. Sud priznaje da, čak i kada ne postoji nijedna primenljiva odredba ugovora, kašnjenje države tužioca može dovesti do toga da predstavka postane neprihvatljiva. Sud, međutim, primećuje da međunarodno pravo u tom smislu ne određuje nikakav konkretan rok. Stoga je Sud taj koji mora da odluči u svetlosti okolnosti svakog pojedinačnog predmeta da li je protok vremena takav da predstavka postaje neprihvatljiva.

[...]

36. Sud smatra da, s obzirom na prirodu odnosa između Australije i Naurua, kao i s obzirom na korake koji su na ovaj način preduzeti, predstavka koju je Nauru podneo nije postala neprihvatljiva protokom vremena. Ipak, Sud je taj koji će se, u dogledno vreme, postarati da kašnjenje Naurua ni na koji način ne nanese štetu Australiji, kako u pogledu utvrđivanja činjenica, tako i u pogledu utvrđivanja sadržaja primenljivog prava.”

25. Prvo i najvažnije, Evropski sud podseća da je ova predstavka podneta 1994, tadašnjoj Evropskoj komisiji za ljudska prava, po sistemu koji je bio na snazi pre stupanja na snagu Protokola br. 11. (stav 1, gore). Saglasno pravilima postupka Evropske komisije, koja su tada bila na snazi, ni vlada podnosilac predstavke u međudržavnom sporu, ni podnosilac pojedinačne predstavke nisu morali u formularu za predstavku da daju opštu naznaku svojih zahteva za pravično zadovoljenje. Evropski sud sem toga ponovo naglašava da je u svome pismu koje je 29. novembra 1999. poslao obema vladama dao izričita uputstva vladi koja je podnosilac predstavke da ne podnosi nikakav zahtev za pravično zadovoljenje saglasno članu 41. Konvencije u fazi odlučivanja o suštini predmeta (stav 3, gore); zato je razumljivo to što vlada podnosilac predstavke to nije ni učinila. Evropski sud takođe primećuje da je u svojoj presudi od 10. maja 2001. stao na stanovište da „pitanje moguće primene člana 41. Konvencije još nije sazrelo za odlučivanje, zbog čega se njegovo razmatranje odlaže” (Glava VIII sprovedbenog dela presude). Nisu bili određeni nikakvi rokovi u kojima bi stranke trebalo da dostave svoje zahteve za pravično zadovoljenje (stavovi 2–4, gore). Evropski sud mora da utvrdi da li je, uprkos tome što rokovi nisu postojali, činjenica da kiparska vlada svoje zahteve za pravično zadovoljenje nije podnela pre 11. marta 2010. ipak učinila da ti zahtevi budu neprihvatljivi saglasno osnovnim merilima utvrđenim u predmetu *Nauru*.

26. Evropski sud smatra da to nije slučaj. Pre svega, suprotno od predmeta *Nauru*, koji je razmatrao Međunarodni sud pravde, sporno kašnjenje se nije dogodilo pre nego što je bila podneta međudržavna

predstavka, već se dogodilo u periodu koji je protekao između presude ovog suda o suštini predmeta i daljeg nadzora nad izvršenjem presude koji sprovodi Komitet ministara. U toj fazi predmeta, obe vlade su imale pravo da veruju da pitanje koje se odnosi na moguću naknadu na ime pravičnog zadovoljenja miruje u iščekivanju novih događanja. Sem toga, pitanje pravičnog zadovoljenja je višekratno pomenuto tokom postupka o suštini predmeta (stavovi 2–3, gore). U osnovnoj presudi, pitanje moguće naknade na ime pravičnog zadovoljenja bilo je odloženo, što je jasno i nedvosmisleno značilo da Evropski sud nije isključio mogućnost da nastavi razmatranje tog pitanja u nekom pogodnom trenutku u budućnosti. Nijedna stranka s tog razloga nije mogla razumno da očekuje da će to pitanje biti ostavljeno nerešenim, ili da će zastariti, ili da će biti poništeno samim protokom vremena. Konačno, kao što je opravdano istakla kiparska vlada, ta vlada nikada nije ni izričito ni implicitno pokazala da se odrekla svog prava na traženje pravičnog zadovoljenja, niti je od tog prava odustala; naprotiv, pismo kiparske vlade od 31. avgusta 2007. treba shvatiti kao jasno i neopozivo ponovno isticanje tog prava. U takvim okolnostima, tužena vlada nije u pravu kada tvrdi da bi njenim legitimnim interesima nanela štetu obnova razmatranja zahteva vlade koja je podnosilac predstavke za pravično zadovoljenje, jer je ta tužena vlada mogla razumno da očekuje da se to pitanje u nekom trenutku ponovo otvori pred Evropskim sudom. U svetlosti gore navedene presude u predmetu *Nauru*, Evropski sud smatra da je u tom kontekstu element „nanošenja štete” prvo i pre svega povezan s procesnim interesima tužene vlade („utvrđivanje činjenica i određivanje sadržaja primenljivog prava”), kao i da je tužena vlada dužna da uverljivo dokaže da je ta šteta neposredna ili da je verovatna. Međutim, u ovom slučaju, Evropski sud ne vidi nijedan dokaz toga.

27. Turska vlada se pozvala na nadzorni postupak pred Komitetom ministara; s tim u vezi, Evropski sud ponovo naglašava da su zaključci kojima se utvrđuje povreda prava po Konvenciji u njegovim presudama nužno deklaratorni, kao i da su se, saglasno članu 46. Konvencije, visoke strane ugovornice obavezale da se povinuju pravosnažnoj presudi Suda u svakom predmetu u kome su stranke, a da izvršenje presuda nadgleda Komitet ministara (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (no. 2) [GC], no. 32772/02, stav 61, ECHR 2009). U tom smislu, ne treba brkati, s jedne strane, postupak pred Evropskim sudom, koji je nadležan da utvrdi povrede prava po Konvenciji u pravosnažnim presudama koje su obavezujuće za visoke strane ugovornice (član 19, u vezi sa članom 46. stav 1) i pružanje pravičnog zadovoljenja (član 41) tamo gde je to relevantno i, s druge strane, mehanizam nadgledanja izvršenja presuda za koji je odgovoran Komitet ministara (član 46. stav 2). Saglasno članu 46, visoka strana ugovornica je u obavezi ne samo da isplati onima kojima treba da isplati iznose koje Sud dosudi na ime pravičnog zadovoljenja, nego je dužna i da preduzme pojedinačne ili, ako je to primereno, opšte mere u svom

unutrašnjem pravnom poretku, ili i jedne i druge, da bi okončala povredu koju je Evropski sud ustanovio i otklonila njene posledice, sve da se podnosilac predstavke, u najvećoj mogućoj meri, dovede u položaj u kome bi bio da zahtevi iz Konvencije nisu bili prenebregnuti (*ibid.*, stav 85). Iako su te stvari među sobom povezane, obaveza da se preduzmu pojedinačne ili opšte mere, ili i jedne i druge mere, i isplata pravičnog zadovoljenja ipak predstavljaju dva različita oblika kompenzacije, tako da onaj prvi ni u kom slučaju ne isključuje potonji.

28. Kada je reč o događajima između 2001. i 2010, koji su se zbili dok je Komitet ministara nadgledao postupak izvršenja ili koji su u vezi s tim postupkom, Evropski sud smatra da su ti događaji nesumnjivo relevantni kada se ocenjuje suština zahteva vlade koja je podnosilac predstavke za pravično zadovoljenje; oni, međutim, ne sprečavaju Evropski sud da ispita taj zahtev.

29. S obzirom na sve što je navedeno, Evropski sud ne vidi nijedan valjan razlog da zahteve za pravično zadovoljenje koje je kiparska vlada podnela smatra zakasnelima i da ih po tom osnovu proglasi neprihvatljivima. S tog razloga, mora se odbiti prigovor turske vlade.

30. U isto vreme, Evropski sud ponovo naglašava da je 14. marta 2012. pozvao vladu koja je podnosilac predstavke da dostavi „konačnu” verziju svojih zahteva za pravično zadovoljenje, kao i da podneske koje je ta vlada dostavila 18. juna 2012. zaista treba smatrati konačnima. Saglasno tome, Evropski sud smatra da se ovom presudom zaključuje razmatranje tog pitanja.

2. Primenljivost člana 41. Konvencije na ovaj predmet

a. Podnesci stranaka

i. Kiparska vlada

31. Vlada podnosilac predstavke tvrdila je da je član 41. Konvencije primenljiv u međudržavnim predmetima, uopšte uzev, i posebno u ovom konkretnom predmetu. Pre svega, kiparska vlada je ukazala na činjenicu da se u samom tekstu člana 41. ne pravi nikakva razlika između pojedinačnih i međudržavnih predstavlki, pošto se izričito ne navodi da se međudržavne predstavke isključuju iz polja dejstva pravila o pravičnom zadovoljenju. Kiparska vlada je takođe ukazala na načelo delotvornosti individualnih prava zaštićenih Konvencijom. Vlada podnosilac predstavke predložila je da se ta norma sagledava u svetlosti dvaju drugih načela utvrđenih sudskom praksom Evropskog suda: s jedne strane, reč je o statusu Konvencije kao instrumenta međunarodnog javnog prava koji treba tumačiti u skladu s pravilima i načelima kodifikovanim u Bečkoj konvenciji o pravu međunarodnih ugovora iz 1969 godine, i, s druge strane, konkretan cilj i ukupna svrha Konvencije kao međunarodnog ugovora o ljudskim pravima.

Saglasno stanovištu kiparske vlade, ta načela su posebno važna za sposobnost Evropskog suda da dosuđuje pravično zadovoljenje prema članu 41. Konvencije, što osigurava da postoji delotvorno sredstvo za izvršenje Konvencije i za podsticanje visokih strana ugovornica da ne ignorišu presude Evropskog suda. Drugačije rečeno, član 41. Konvencije mora se tumačiti kao važno sredstvo koje Evropski sud ima na raspolaganju radi postizanja povinovanja presudama koje donosi, i u individualnim predmetima prema članu 34. i u međudržavnim predmetima saglasno članu 33.

32. Vlada podnosilac predstavke takođe se pozvala na član 32. stav 1. Konvencije, u skladu s kojim se „nadležnost Suda [...] proteže na sve predmete koji se tiču tumačenja i primene ove Konvencije i Protokola uz nju, a koji su mu upućeni na osnovu članova 33, 34, 46. i 47”. Po mišljenju kiparske vlade, ta četiri člana moraju se sagledati kao deo jedinstveno strukturisanog sistema zajedno sa članom 32. stav 1: članovima 33, 34, 46. i 47. Kojim se utvrđuju različiti putevi kojima predmet može dospeti pred Sud, ali ti članovi ne utvrđuju različite sfere ili vrste nadležnosti Evropskog suda. Kako god da neka predstavka protiv države stigne pred Evropski sud, njegova nadležnost ostaje ista i obuhvata nadležnost dosuđivanja pravičnog zadovoljenja. Nema valjanog razloga za drugačije razmišljanje zato što se ovde radi o istim ljudskim pravima, a možda čak o ozbiljnijim situacijama od onih u predmetu formiranom na osnovu pojedinačne predstavke; pored toga, autori Konvencije nisu u tekstu člana 41. uneli izričitu odredbu o ograničenju sposobnosti za dosuđivanje pravičnog zadovoljenja; konačno, nema indicija da postoji podrazumevano ili prećutno ograničenje koje bi proisticalo iz same logike te odredbe (ili iz člana 33). Sa svih tih razloga, ne može se reći da Evropski sud ima manja ovlašćenja kada je reč o slučajevima koji pred njega dospeju na osnovu međudržavne predstavke nego što ih ima kada je reč o slučajevima koji se pred njim nađu na temelju pojedinačne predstavke.

33. Kiparska vlada je navela da je sam Evropski sud oduvek implicitno smatrao da je član 41. primenljiv na međudržavne predmete, i to je odraženo kako u Poslovniku Suda, tako i u sudskoj praksi Evropskog suda. S tim u vezi kiparska vlada je citirala Pravilo 46 (e) Poslovnika, u kome se navodi da vlada koja je podnosilac predstavke u međudržavnoj predstavi mora da dostavi predstavku u kojoj će „uopšteno navesti sve zahteve za pravičnu naknadu prema članu 41. Konvencije u ime navodno oštećene stranke ili stranaka”, kao što je citirala i pravila 60. i 75. stav 1, u kojima se ne pravi razlika između individualne i međudržavne predstavke.

34. Što se tiče sudske prakse Evropskog suda, kiparska vlada stoji na stanovištu da je sam Evropski sud implicitno, ali sasvim jasno priznao da se pravilo o pravičnom zadovoljenju zaista primenjuje u predmetima formiranim na osnovu međudržavne predstavke. Tako je, u predmetu *Ireland v. the United Kingdom* (18. januar 1978, stav 244–246, Series A no.

25) Evropski sud, umesto da nekadašnji član 50. proglasi neprimenljivim, jednostavno stao na stanovište da „nema potrebe da se taj član primeni”. Isto tako, u ovom predmetu, Sud je samo odložio razmatranje pitanja pravičnog zadovoljenja, umesto da ga odbaci.

35. Konačno, vlada podnosilac predstavke je istakla da Evropski sud ima diskreciona ovlašćenja saglasno članu 41. I sudska praksa Evropskog suda i pravni teoretičari oduvek su naglašavali da je, onda kada Evropski sud dosuđuje pravično zadovoljenje, primena člana 41. u potpunosti stvar diskrecionog odlučivanja Evropskog suda u svakom datom predmetu, uključujući onaj predmet koji je formiran na osnovu međudržavne predstavke. U ovom predmetu, zahtev kiparske vlade za pravično zadovoljenje nije zahtev za naknadu materijalne štete koja je neposredno naneta Kipru kao državi, već bi se pre moglo reći da se tu radi o zahtevu za dodelu sredstava na ime pravičnog zadovoljenja pojedinačnim oštećenim stranama, njenim državljanima, u odnosu na povrede za koje je već utvrđeno da su se dogodile.

ii. Turska vlada

36. Turska vlada smatra da se, prema opštem pravilu, član 41. ne primenjuje na predmete formirane na temelju međudržavne predstavke. Pre svega, sprovedbeni deo osnovne presude ne može se tumačiti kao priznanje, makar bilo i implicitno, primenljivosti pravila o pravičnom zadovoljenju na predmete koji su formirani na temelju međudržavne predstavke. U presudi je Evropski sud govorio samo o „mogućoj” primeni člana 41. Turska vlada takođe smatra da se presuda Velikog veća u ovde pomenutom predmetu *Varnava and Others* mora tumačiti kao priznanje da ne postoji nadležnost Suda da dosudi pravično zadovoljenje u predmetu formiranom na osnovu međudržavne predstavke (vidi stav 118. te presude). Pored toga, tužena vlada predlaže da se član 41. Konvencije ispita u opštem kontekstu pravnih propisa o međunarodnoj odgovornosti, pravnih propisa o diplomatskoj zaštiti i o načelima međunarodne zaštite ljudskih prava. Iako član 33. u osnovi odgovara klasičnoj logici diplomatske zaštite (neposredna odgovornost države prema državi), član 34. predstavlja izvesno odstupanje od te logike: pojedinci mogu, kroz pojedinačne predstavke, stupiti u akciju neposredno protiv navodnog pogrešnog činjenja države i zahtevati pravično zadovoljenje, a da pritom ne moraju da potraže diplomatsku zaštitu svoje matične države. Za tursku vladu taj opis opravdava zaključak da se član 41. Konvencije ne primenjuje na međudržavne postupke sem, možda, tamo gde je povreda prava prouzrokovala neposrednu povredu visokoj strani ugovornici koja podnosi predstavku. Drugačije rečeno, polje dejstva člana 41. je takvo da je u načelu ograničeno na mehanizam pojedinačnih predstavki.

37. Drugi argument koji tužena vlada koristi u prilog neprimenljivosti člana 41. na predmete formirane na osnovu međudržavne predstavke odnosi

se na to da takvi predmeti nisu motivisani ličnim interesom podnosioca predstavke. U tom smislu, turska vlada se pozvala na sudsku praksu Evropske komisije za ljudska prava, saglasno s kojom država podnosilac predstavke u predmetu formiranom na osnovu međudržavne predstavke ne ističe sopstvena prava ili prava svojih državljana, tražeći njihovo ostvarenje, već bi se pre moglo reći da štiti javni poredak u Evropi (vidi *Austria v. Italy*, no. 788/60, odluka od 11. januara 1961, *Yearbook* 4, p. 116). Zaista, cilj međudržavne predstavke jeste podnošenje pritužbi na račun modela ili obrasca zvaničnog ponašanja usled koga dolazi do trajnih povreda Konvencije. Međudržavne predstavke bi, po definiciji, morale biti šire od pojedinačnih predstavki. One bi trebalo da se odnose na sistemske propuste, a ne na pojedinačne povrede. U tom kontekstu, utvrđivanje povrede, samo po sebi, ispunjava svrhu međudržavne predstavke. S druge strane, svaki pojedinačni podnosilac predstavke ima mogućnost da uloži sopstvenu predstavku Sudu saglasno članu 34. Konvencije i da dobije pravično zadovoljenje; zato bi bilo pogrešno kada bi se pobrkali ti postupci koji imaju toliko različitu svrhu.

38. Pozivajući se na sudsku praksu Evropskog suda, tužena vlada je navela kako smatra da pravično zadovoljenje po članu 41. Konvencije obuhvata psihičke ili psihološke povrede, bol i patnju, uznemirenost, zebnju, osećaj razočaranosti, osećaj nepravde i poniženja, dugu neizvesnost, poremećaj načina života itd. Svi ti činioci isključivo se odnose na patnje pojedinačnog podnosioca predstavke, tj. na patnje fizičkog lica i nemaju nikakvo značenje u predmetu formiranom na temelju međudržavne predstavke. Što se tiče Poslovnika Suda, tužena vlada tvrdi da upotreba ličnih zamenica kojima se označavaju živa bića „njegov” ili „njen” (umesto zamenice koja bi označila pripadnost neživoj stvari – *his* ili *her* umesto *its*) u Pravilu 60. stav 1. pokazuje da se to pravilo odnosi samo na pojedince, a ne i na države.

b. Ocena Evropskog suda

39. Evropski sud podseća na to da je do sada jedini predmet u kome je morao da se bavi primenljivošću pravila o pravičnom zadovoljenju, a koji je bio formiran na osnovu međudržavne predstavke bio predmet *Ireland v. the United Kingdom*, čija je presuda gore već citirana. U tom predmetu, Evropski sud je ustanovio da nije potrebno primenjivati to pravilo (bivši član 50. Konvencije) budući da je vlada podnosilac predstavke izričito saopštila da „ne poziva Evropski sud da dosudi pravično zadovoljenje ... koje bi po svojoj prirodi predstavljalo novčanu naknadu, ni za jednu pojedinačnu žrtvu povrede Konvencije” (*ibid.*, st. 245–246).

40. Evropski sud dalje naglašava da je opšta logika pravila o pravičnom zadovoljenju (član 41. ili raniji član 50. Konvencije), prema namerama onih koji su pisali Konvenciju, neposredno proistekla iz onih načela međunarodnog javnog prava koja se odnose na odgovornost države i upravo

je u tom kontekstu treba tumačiti. To je potvrđeno tekstom *Travaux préparatoires* Konvencije, gde, između ostalog, piše da je

„...[t]a odredba u skladu s važećim međunarodnim pravom koje se odnosi na povredu obaveza države. U tom smislu, sudska praksa Evropskog suda nikada, iz tog razloga, neće uvesti nijedan novi element ili neki element koji će biti suprotan postojećem međunarodnom pravu...” (Izveštaj Komiteta eksperata podnet Komitetu ministara Saveta Evrope 16. marta 1950. [Doc. CM/WP 1(50)15]).

41. Najvažnije načelo međunarodnog prava koje se odnosi na situaciju u kojoj država povredi neku ugovornu obavezu jeste načelo koje kaže „da povreda neke ugovorne obaveze podrazumeva obavezu pružanja nadoknade u odgovarajućem obliku” (vidi presudu Stalnog suda međunarodne pravde u predmetu *Factory at Chorzów (Jurisdiction)*, Presuda br. 8, 1927, *PCIJ*, Series A, No. 9, p. 21). Uprkos specifičnom karakteru Konvencije, opšta logika člana 41. suštinski se ne razlikuje od logike kojom se rukovode reparacije u međunarodnom javnom pravu, saglasno kojoj je „jasno ustanovljeno pravilo međunarodnog prava da oštećena država ima pravo da dobije naknadu od države koja je počinila međunarodno nedopušten akt za štetu koju je tim aktom nanela (vidi presudu Međunarodnog suda pravde u predmetu *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia)*, *ICJ Reports* 1997, p. 81, stav 152). Podjednako je čvrsto ustanovljeno da međunarodni sud ili tribunal koji ima nadležnost u odnosu na zahtev za utvrđivanje odgovornosti države ima, kao jedan aspekt te nadležnosti, i ovlašćenje da dosudi naknadu za pretrpljenu štetu (vidi presudu Međunarodnog suda pravde u predmetu *Fisheries Jurisdiction Case (Federal Republic of Germany v. Iceland)*, *Odlučivanje o meritumu*, *ICJ Reports* 1974, pp. 203–205, stavovi 71–76).

42. U takvim okolnostima, imajući na umu specifičnu prirodu člana 41, koji predstavlja *lex specialis* u odnosu na opšta pravila i načela međunarodnog prava, Evropski sud ne može da tumači ovu odredbu tako usko i restriktivno da iz polja njenog dejstva isključi međudržavne predstavke. Naprotiv, takvo tumačenje je potvrđeno formulacijom člana 41, koji utvrđuje „pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci (na francuskom – *à la partie lésée*); pritom izraz „stranci” (s malim početnim slovom) treba shvatiti kao izraz koji označava jednu od stvarnih stranaka u postupku pred Sudom. U tom smislu ne može se smatrati uverljivim pozivanje tužene vlade na sadašnju formulaciju Pravila 60. stav 1. Poslovnika Suda (stavovi 12. i 38, gore). U suštini, ta norma, koja ima hijerarhijski nižu vrednost kada se uporedi sa samom Konvencijom, samo odražava očiglednu realnost da su u praksi sve naknade koje je Sud do sada po osnovu ove odredbe dosudio bile neposredno dosuđene podnosiocima pojedinačnih predstavki.

43. S tih razloga, Sud smatra da se član 41. Konvencije, kao takav, primenjuje na predmete formirane na osnovu međudržavne predstavke. Međutim, pitanje da li je opravdano dosuđivanje pravičnog zadovoljenja

vlasti koja je podnosilac predstavke Sud treba da proceni i da o njemu odluči za svaki slučaj ponaosob, uzimajući u obzir, *inter alia*, vrstu pritužbe koju iznosi vlada podnosilac predstavke, to da li se mogu identifikovati žrtve povreda, kao i to da li se glavna svrha pokretanja tog postupka, onako kako je on do sada vođen, može razaznati iz podnošenja izvorne predstavke Sudu. Sud priznaje da predstavka podneta po osnovu člana 33. Konvencije može sadržati različite vrste pritužbi kojima se teži ostvarivanju različitih ciljeva. U takvim slučajevima, svaka pojedinačna pritužba treba da bude posebno razmotrena kako bi se utvrdilo da li bi bilo opravdano dosuditi pravično zadovoljenje u odnosu na nju.

44. Tako, na primer, visoka strana ugovornica koja je podnosilac predstavke može izneti pritužbu u vezi sa opštim pitanjima (sistemske problemi i nedostaci, upravna praksa itd.) u drugoj visokoj strani ugovornici. U takvim slučajevima, osnovni cilj vlade koja podnosi predstavku jeste da se odbrani javni poredak u Evropi u okviru kolektivne odgovornosti po Konvenciji. U takvim okolnostima, može se pokazati da nije primereno dosuditi naknadu na ime pravičnog zadovoljenja shodno članu 41, čak i ako bi vlada koja je podnosilac predstavke iznela takav zahtev.

45. Postoji, takođe, još jedna kategorija međudržavnih predstavki, gde država koja podnosi predstavku osuđuje povrede koje druga visoka strana ugovornica vrši nad osnovnim ljudskim pravima svojih državljana (ili drugih žrtava). U suštini, takvi zahtevi su u osnovi slični ne samo zahtevima koji se iznose u pojedinačnoj predstavi po osnovu člana 34. Konvencije već i zahtevima koji se iznose u kontekstu traženja diplomatske zaštite, tj. to su one situacije u kojima „država diplomatskom akcijom ili drugim sredstvima mirnog rešenja poziva na odgovornost drugu državu koja je svojim međunarodno nedopustivim aktom povredila njenog državljanina, fizičko ili pravno lice” (član 1. Nacrta ugovora o diplomatskoj zaštiti u međunarodnom pravu Komisije UN za međunarodno pravo, 2006, vidi *Official Records of the General Assembly*, Šezdeset prvo zasedanje, *Supplement No. 10 (A/61/10)*), kao i presudu Međunarodnog suda pravde u predmetu *Diallo (Guinea v. Democratic Republic of the Congo) (Preliminary Objections)*, *ICJ Rep.* 2007, p. 599, stav 39). Ako Evropski sud podrži ovakav tip pritužbe i ustanovi povredu Konvencije, onda može biti primereno dosuditi naknadu na ime pravičnog zadovoljenja imajući na umu specifične okolnosti predmeta i gore navedena merila (vidi stav 43).

46. Međutim, uvek se mora imati na umu da je, shodno samoj prirodi Konvencije, pojedinac, a ne država, taj kome je neposredno ili posredno naneta šteta i koji je primarno „oštećen” povredom jednog ili više prava po Konvenciji. Stoga, ako se naknada na ime pravičnog zadovoljenja dosudi u nekom međudržavnom predmetu, to uvek treba učiniti tako da donese dobrobit pojedinačnim žrtvama. U tom smislu, Sud primećuje da član 19. već pomenutog Nacrta ugovora o diplomatskoj zaštiti u međunarodnom

pravu Komisije UN za međunarodno pravo preporučuje da se „[p]renese na oštećeno lice svaka naknada koja se dobije na ime odštete od odgovorne države, uz sve razumne odbitke koji bi se mogli zaračunati” (*ibid.*). Štaviše, u već pomenutom predmetu *Diallo*, Međunarodni sud pravde je izričito naveo da je „iznos dosuđen [državi koja je podnosilac predstavke] u ostvarivanju diplomatske zaštite g. Diala namenjen naknadi za povredu koju je on pretrpeo” (vidi *Diallo [Guinea v. Democratic Republic of the Congo] [Compensation]*, *ICJ Rep.* 2012, stav 57).

47. U ovom predmetu Evropski sud konstatuje da je kiparska vlada podnela zahtev za pravično zadovoljenje na ime povreda prava po Konvenciji dveju grupa ljudi koje se u dovoljnoj meri precizno i objektivno mogu identifikovati; reč je o 1.456 nestalih lica i kiparskim Grcima koji žive u enklavi na poluostrvu Karpas. Drugačije rečeno, pravično zadovoljenje se ne traži radi kompenzacije državi za povredu njenih prava, već radi dobrobiti individualnih žrtava, onako kako je to opisano u stavu 45, gore. U takvim okolnostima, i u meri u kojoj je reč o nestalim licima i stanovnicima poluostrva Karpas, Evropski sud smatra da je vlada podnosilac predstavke ovlašćena da iznese zahtev saglasno članu 41. Konvencije, kao i da bi obezbeđivanje pravičnog zadovoljenja u datom predmetu bilo opravdano.

B. Zahtevi za pravično zadovoljenje koje je podnela kiparska vlada

1. Podnesci stranaka

a. Zahtevi koji se odnose na nestala lica

i. Kiparska vlada

48. Kiparska vlada je saopštila da, s obzirom na ishod predmeta *Varnava and Others*, koji je gore naveden, i *Karefyllides and Others v. Turkey* (dec., no. 45503/99, 1. decembar 2009), „zbog novih pravila o prihvatljivosti sada izgleda da pojedinačni podnosioci odštetnih zahteva u odnosu na trajne povrede prava koje se tiču nestanka njihovih srodnika ne mogu (sem ako se pojave novi dokazi ili informacije koji bi ukazali na nove obaveze vlasti da preduzmu dalje istražne radnje) podneti odštetne zahteve Evropskom sudu”. Vlada podnosilac predstavke priznaje da od 1.485 nestalih lica koja su pomenuta u stavu 119. osnovne presude neka lica treba da budu isključena s tog spiska. Prvo, devet nestalih lica već je obuhvaćeno pojedinačnim predstavkama u predmetu *Varnava*. Drugo, izvršena je ekshumacija dvadeset osam tela i ta lica su identifikovana, ali nije ustanovljeno da je njihova smrt nastupila kao posledica postupaka Turske; stoga se u odnosu na ta lica ne može ispostaviti odštetni zahtev. S druge strane, vlada podnosilac predstavke insistira na činjeničnoj tačnosti postojećeg spiska

nestalih lica, a turska strana nikada nije osporila valjanost tog spiska. Na osnovu svih navedenih razloga, pravično zadovoljenje se traži za 1.456 lica.

49. U svojim početnim napomenama, kiparska vlada je tražila 12.000 evra za svako nestalo lice, što je iznos koji odgovara onome koji je Evropski sud dosudio u predmetu *Varnava and Others v. Turkey*. U konačnoj verziji svojih napomena, kiparska vlada je odustala od tog zahteva i, umesto toga, zatražila je od Evropskog suda da dosudi pravično zadovoljenje „po standardnoj stopi u skladu s načelima pravičnosti i ravnopravnosti”. U tom smislu, kiparska vlada je smatrala da iznos od 12.000 evra koji je dosuđen u predmetu *Varnava* ne odgovara znatno višim iznosima dosuđenim u nekim skorašnjim predmetima koji su slični u pravnom smislu. Naknadu na ime pravičnog zadovoljenja Evropski sud bi, kako je navela kiparska vlada, trebalo da dosudi njoj, a ona će potom razdeliti ta sredstva pojedinačnim žrtvama, članovima porodica nestalih lica.

ii. Turska vlada

50. Turska vlada je tvrdila da Evropski sud nije doneo nijedan konkretan zaključak o broju nestalih lica u svojoj presudi o suštini predmeta. S tih razloga, po oceni turske vlade, vlada podnosilac predstavke neopravdano iznosi hipotetičke zahteve u ime neidentifikovanih korisnika. Srodnici nestalih lica sada treba da čekaju na obnavljanje procesne obaveze u skladu s načelima utvrđenim u gore navedenom predmetu *Brecknell v. the United Kingdom*. Zbog protoka vremena, broj mogućih korisnika se može razlikovati; u međuvremenu su mogli nestati pravni interesi nekih među njima itd. Štaviše, teško je obezbediti da se šteta precizno izračuna. Ta situacija je još više otežana činjenicom da gotovo devet godina pošto je izrečena presuda o suštini spora nije bila preduzeta nikakva radnja, a za to se ne može optužiti Turska.

b. Odštetni zahtevi koji se odnose na stanovnike poluostrva Karpas

i. Kiparska vlada

51. U svojim napomenama od 18. juna 2012, kiparska vlada je podnela zahteve ne samo za pravično zadovoljenje u odnosu na nestala lica već i u odnosu na povrede ljudskih prava kiparskih Grka s poluostrva Karpas; reč je o povredama koje je ustanovilo Veliko veće. Preciznije rečeno, ti novi zahtevi odnosili su se na povrede članova 3, 8, 9, 10. i 13. Konvencije, kao i člana 2. Protokola br. 1. uz nju, a sve te povrede Evropski sud je utvrdio. Kiparska vlada je naglasila da se ti novi zahtevi ne odnose na povredu prava na uživanje imovine po članu 1. Protokola br. 1.

52. U tom pogledu kiparska vlada je zahtevala sledeće:

„Uzimajući u obzir činjenicu da stanovnici poluostrva Karpas nisu bili žrtve samo pojedinačne i izolovane povrede (kao što je bilo u gore navedenim slučajevima) već su tokom niza godina bili žrtve višestrukih povreda prava koje je podržavala država i

koje su bile rasno motivisane, navedena merila bi sugerisala da umerena naknada za nematerijalnu štetu ne bude manja od 50.000 funti po pojedincu. Mora se podsetiti na to da je Evropski sud ustanovio da su postupci Turske potpuno obezvređili i povredili i sam pojam poštovanja dostojanstva pripadnika zajednice na poluostrvu Karpas.

(1) Evropski sud bi trebalo da naloži Turskoj da Kipru isplati iznos od 50.000 funti za svakog pojedinačnog kiparskog Grka stanovnika poluostrva Karpas u periodu od jula 1974. i dana izricanja presude Velikog veća u maju 2001. (Kipar će potom razdeliti ta novčana sredstva žrtvama ili njihovim naslednicima...);

(2) Ukupan broj tih stanovnika treba da usaglase stranke u roku od šest meseci od izdavanja sudskog naloga a, ako ne bude moguće postići dogovor, to pitanje treba da reši predsednik Evropskog suda na osnovu pismenih dokaza i podnesaka u vezi s brojem i lokacijom stanovnika i njihovih naslednika.”

ii. Turska vlada

53. Turska vlada je na samom početku naglasila da je kiparskoj vladi bilo potrebno više od jedanaest godina pošto je izrečena osnovna presuda da iznese sve te zahteve. Sem toga, ona uopšte nije uložila nikakav napor da utvrdi broj mogućih korisnika naknade. Konačno, vlada podnosilac predstavke iznela je tvrdnje koje se odnose na činjenice iz 1974. godine, dok je bivša Komisija u svome Izveštaju presudila da tvrdnje o navodno počinjenim povredama može da ispita samo ako se odnose na period od šest meseci pre datuma podnošenja predstavke.

54. Turska vlada je dalje objasnila da su se uslovi života na poluostrvu Karpas poboljšali i da u Turskoj Republici Severni Kipar postoji sudski sistem koji funkcioniše i koji je otvoren za kiparske Grke koji žive na severu.

55. Po oceni turske vlade, član 41. ne stvara *automatsko pravo (entitlement)* na pravično zadovoljenje i postoji element diskrecije i u samom načinu na koji je ta odredba formulisana. U kontekstu ovog predmeta, Evropski sud mora da uzme u obzir postupak izvršenja koji se odvija pred Komitetom ministara. Konačno, Konvencija ne jemči pravo na kaznenu odštetu; Evropski sud dosledno odbija takve zahteve. U ovom predmetu tužena vlada smatra da Evropski sud treba da zaključi da samo utvrđivanje povrede (Konvencije) u presudi o suštini predmeta predstavlja dovoljno zadovoljenje žrtvama.

2. Ocena Evropskog suda

56. Evropski sud želi još jednom da naglasi svoju opštu konstataciju iznetu u predmetu *Varnava and Others*, gore navedenom, koja se može primeniti na svako dosuđivanje naknade štete u predmetu formiranom na osnovu međudržavne predstavke (*ibid.*, stav 224):

„Evropski sud primećuje da nijedna odredba ne predviđa izričito isplatu naknade za nematerijalnu štetu ili moralnu štetu. U svome pristupu dodeljivanju pravične naknade koji se razvija od jednog do drugog predmeta Evropski sud je napravio razliku između situacija u kojima je podnosilac predstavke pretrpeo traumu, svejedno da li fizičku ili

psihičku, bol i patnju, strah, zebnju, frustraciju, osećanja nepravde ili poniženja, dugotrajne nesigurnosti i pometnje u životu, ili istinskog gubitka svake mogućnosti [...] i one situacije u kojima javno priznanje nepravde koja je podnosiocu predstavke naneta u presudi koja je obavezujuća za visoku stranu ugovornicu predstavlja, samo po sebi, snažan oblik obeštećenja. U velikom broju predmeta sama konstatacija da primenjeno pravo, postupak ili praksa nisu u saglasnosti s normama Konvencije dovoljna je da bi se situacija ispravila. [...] Međutim, u nekim situacijama, može se smatrati da je priroda uticaja povrede prava i stepen tog uticaja toliki da su znatno narušili moralno blagostanje podnosioca predstavke – do te mere da je potrebno i nešto više od same konstatacije. Takvi elementi nisu pogodni za postupak obračunavanja ili precizne kvantifikacije. Uostalom, Evropski sud i nema takvu ulogu da deluje onako kao što deluje pravosudni organ u okviru unutrašnjeg pravnog poretka koji u parničnim predmetima treba da utvrdi odgovornost i da dosudi obeštećenje. Načelo kojim se Evropski sud rukovodi jeste načelo pravičnosti, što pre svega obuhvata fleksibilnost i objektivno sagledavanje onoga što je ispravno, pravično i razumno u svim okolnostima datog predmeta, uključujući ne samo položaj podnosioca predstavke nego i opšti kontekst u kome je počinjena povreda prava po Konvenciji. Cilj naknade za nematerijalnu štetu koju Evropski sud dosuđuje jeste da se prizna činjenica da je neka povreda osnovnog ljudskog prava prouzrokovala moralnu štetu i da se u najširem smislu odrazi sva težina te štete. Cilj odštete nije, niti treba da bude obezbeđivanje finansijske ugodnosti ili omogućavanje bogaćenja na temelju saosećajnosti, a na uštrb visoke strane ugovornice o kojoj je reč.”

Evropski sud je takođe naglasio da su „podnosioci predstavki [u datom predmetu] decenijama [bili] ostavljeni u neznanju, što je moralo ostaviti dubokog traga na njima i istinski ih obeležiti ” (*ibid.*, stav 225).

57. Svemu navedenom Evropski sud može dodati samo to da nema nikakve sumnje u pogledu postojanja dugotrajnog osećanja bespomoćnosti, povređenosti i zebnje stanovnika poluostrva Karpas, čija su prava po osnovu članova 3, 8, 9, 10. i 13. Konvencije i člana 2. Protokola br. 1. uz Konvenciju bila povređena, što je utvrđeno i osnovnom presudom.

58. Imajući u vidu sve relevantne okolnosti datog predmeta i donoseći procenu na pravičnoj i ravnopravnoj osnovi, Evropski sud smatra da je razumno da kiparskoj vladi dosudi ukupni iznos od 30.000.000 evra na ime nematerijalne štete koju su pretrpeli preživeli srodnici nestalih lica i 60.000.000 evra na ime nematerijalne štete koju su pretrpeli stanovnici poluostrva Karpas koji su se našli u enklavi, uz dodatak svih poreza koji bi mogli biti zaračunati na te iznose. Navedene iznose vlada podnosilac predstavke treba da raspodeli pojedinačnim žrtvama povreda utvrđenih u osnovnoj presudi po ta dva navedena osnova (vidi, *mutatis mutandis*, presudu Međunarodnog suda pravde u predmetu *Diallo [naknada štete]*, gore navedenom, *loc.cit.*).

59. Evropski sud dalje podseća da je, saglasno članu 46. stav 2. Konvencije, Komitet ministara dužan da nadgleda izvršenje presuda Evropskog suda. U specifičnim okolnostima ovog predmeta Evropski sud smatra da se mora prepustiti kiparskoj vladi da, pod nadzorom Komiteta ministara, uspostavi delotvoran mehanizam za raspodelu navedenog novčanog iznosa pojedinačnim žrtvama. Ta raspodela mora biti izvršena u

roku od 18 meseci od dana kada tužena vlada isplati sredstva ili u bilo kom drugom roku koji Komitet ministara bude smatrao prikladnim.

C. Zatezna kamata

60. Sud smatra da je primereno da zatezna kamata bude zasnovana na najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanoj za tri procentna poena.

II. ZAHTEV KIPARSKE VLADE ZA „DEKLARATORNU PRESUDU”

61. U svojoj predstavi od 25. novembra 2011, kiparska vlada je zatražila od Evropskog suda da izrekne „deklaratornu presudu” u kojoj će navesti:

„(i) da se od Turske na osnovu člana 46. traži da se povinuje presudi u predmetu Kipar protiv Turske tako što će se uzdržati od izdavanja dozvola za nezakonitu prodaju i eksploataciju domova kiparskih Grka i imovine na severnom delu Kipra, učestvovanja u tim transakcijama, njihovog odobravanja ili saučesništva u njima na neki drugi način;

(ii) da se navedena obaveza koja je proistekla iz člana 46. ne ukida odlukom o prihvatljivosti koju je Evropski sud doneo u predmetu *Demopoulos*.”

62. Evropski sud primećuje da je tužena država na osnovu člana 46. Konvencije i samim tim na osnovu svojih međunarodnih obaveza dužna da se povinuje osnovnoj presudi. Evropski sud još jednom potvrđuje opšte načelo da tužena država ima slobodu da izabere način na koji će ispuniti svoje pravne obaveze saglasno gore navedenoj odredbi, kao i da nadzor nad izvršenjem presude Evropskog suda spada u odgovornost Komiteta ministara.

63. Evropski sud smatra da nije potrebno da razmatra pitanje da li on po Konvenciji ima nadležnost da donese „deklaratornu presudu” na način koji je tražila vlada podnosilac predstavke, budući da je jasno da je tužena vlada, u svakom slučaju, formalno vezana relevantnim uslovima osnovne presude. S tim u vezi, Evropski sud podseća da je on stao na stanovište da postoji trajna povreda člana 1. Protokola br. 1. prouzrokovana činjenicom da se kiparskim Grcima koji su vlasnici imovine na severu Kipra onemogućava pristup toj imovini i njeno kontrolisanje, korišćenje i neometano uživanje, kao i bilo kakva naknada za mešanje u njihova vlasnička prava (Deo III, tačka 4. sprovedbenog dela osnovne presude). Zato je u nadležnosti Komiteta ministara da obezbedi da taj zaključak, koji je, saglasno Konvenciji, obavezujući i kome se tužena vlada još nije povinovala, sada u potpunosti efektuirala. Po mišljenju Evropskog suda, takvo povinovanje presudi ne može biti u skladu ni sa kakvim eventualnim postupkom kojim bi se dopustila nezakonita prodaja ili eksploatacija domova i imanja kiparskih Grka na severnom delu Kipra, učešće u takvim transakcijama, njihovo odobravanje ili bilo kakav drugi vid saučesništva u njima. Sem toga, odluka

Evropskog suda u gore navedenom predmetu *Demopoulos and Others*, po kojoj se predstavke koje su podneli pojedinci i koje se odnose na povrede imovinskih prava moraju odbaciti zbog toga što nisu iscrpljeni svi unutrašnji pravni lekovi ne može se, sama za sebe, smatrati odlukom kojom se rešava pitanje povinovanja Turske Delu III sprovedbenih odredaba osnovne presude u predmetu formiranom na osnovu međudržavne predstavke.

SA SVIH NAVEDENIH RAZLOGA, EVROPSKI SUD

1. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da zahtevi za pravično zadovoljenje koje je podnela vlada podnosilac predstavke nisu neprihvatljivi zbog protoka vremena od izricanja osnovne presude, 10. maja 2001;
2. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova prema jednome, da se član 41. primenjuje na ovaj predmet u pogledu nestalih lica;
3. *Presuđuje*, sa petnaest glasova prema dva, da se član 41. primenjuje na ovaj predmet u pogledu kiparskih Grka stanovnika poluostrva Karpas;
4. *Presuđuje*, sa petnaest glasova prema dva,
  - (a) da je tužena vlada dužna da isplati vladi koja je podnosilac predstavke, u roku od tri meseca, 30.000.000 evra (trideset miliona evra) uz sve iznose koji bi mogli biti zaračunati po osnovu poreza, na ime nematerijalne štete koju su pretrpeli srodnici nestalih lica;
  - (b) da će od isteka gore navedenog roka od tri meseca do isplate naznačenih novčanih sredstava na taj iznos, tokom perioda docnje, biti zaračunata kamata jednaka najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uz dodatak od tri procentna poena;
  - (c) da će gore navedeni iznos vlada podnosilac predstavke raspodeliti pojedinačnim žrtvama pod nadzorom Komiteta ministara u roku od osamnaest meseci od dana isplate ili u bilo kom drugom roku koji Komitet ministara bude smatrao pogodnim;
5. *Presuđuje*, sa petnaest glasova prema dva,
  - (a) da je tužena vlada dužna da plati vladi koja je podnosilac predstavke, u roku od tri meseca, 60.000.000 evra (šezdeset miliona evra) uz sve iznose koji bi mogli biti zaračunati po osnovu poreza, na ime nematerijalne štete koju su pretrpeli kiparski Grci stanovnici poluostrva Karpas, koji su se našli u enklavi;

- (b) da će od isteka gore navedenog roka od tri meseca do isplate naznačenih novčanih sredstava na taj iznos, tokom perioda docnje, biti zaračunata kamata jednaka najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uz dodatak od tri procentna poena;
- (c) da će gore navedeni iznos vlada podnosilac predstavke raspodeliti pojedinačnim žrtvama pod nadzorom Komiteta ministara u roku od osamnaest meseci od dana isplate ili u bilo kom drugom roku koji Komitet ministara bude smatrao pogodnim.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku i saopšteno na ročištu otvorenom za javnost u zgradi Suda u Strazburu 12. maja 2014.

Michael O'Boyle
Zamenik sekretara

Josep Casadevall
Predsednik

U skladu sa članom 45. stav 2. Konvencije i Pravilom 74. stav 2. Poslovnika Suda, uz ovu presudu prilažu se sledeća izdvojena mišljenja:

- (a) zajedničko saglasno mišljenje koje su dostavile sudije Zupančič, Gyulumyan, David Thór Björgvinsson, Nicolaou, Sajó, Lazarova Trajkovska, Power-Forde, Vučinić i Pinto de Albuquerque;
- (b) saglasno mišljenje koje je dostavio sudija Pinto de Albuquerque, kome se pridružio sudija Vučinić;
- (c) delimično saglasno mišljenje koje su dostavile sudije Tulkens, Vajić, Raimondi i Bianku, kojima se pridružio sudija Karakaş;
- (d) delimično saglasno i delimično nesaglasno mišljenje koje je dostavio sudija Casadevall;
- (e) nesaglasno izdvojeno mišljenje koje je dostavio sudija Karakaş.

J. C. M.
M. O'B.

Izdvojena mišljenja nisu prevedena, ali su navedena na engleskom i francuskom jeziku u zvaničnoj verziji ili verzijama presude. Zvanična verzija presude može se naći u bazi podataka HUDOC koja sadrži predmete iz sudske prakse Evropskog suda.

© Savet Evrope/Evropski sud za ljudska prava, 2014.

Zvanični jezici Evropskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prevod je nastao uz podršku Fiducijarnog fonda za ljudska prava Saveta Evrope (www.coe.int/humanrightstrustfund). Tekst prevoda ne obavezuje Sud, niti Sud snosi bilo kakvu odgovornost za njegov kvalitet. Prevod može biti preuzet iz baze podataka predmeta Evropskog suda za ljudska prava HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz kakve druge baze podataka sa kojom je Sud podelio ovaj prevod. Tekst može biti preštampan u nekomercijalne svrhe pod uslovom da se tačno naznači puni naziv predmeta, uz gore navedeno obaveštenje o autorskom pravu i uz pozivanje na Fiducijarni fond za ljudska prava Saveta Evrope. Ako nameravate da bilo koji deo ovog prevoda iskoristite u komercijalne svrhe, molimo vas da se prethodno obratite na adresu publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2014.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2014.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echre.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à l'adresse suivante: publishing@echr.coe.int.